

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Organizacje międzynarodowe rosyjskiej diaspory

Polityka i Społeczeństwo nr 2 (14), 50-68

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Aleksandra Kuczyńska-Zonik*

ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE ROSYJSKIEJ DIASPORY

INTERNATIONAL ORGANISATIONS OF THE RUSSIAN DIASPORA

Abstract

When the Soviet Union collapsed Russian society abroad started to search for a new identity that can be recognized as idea of *Русский Мир*. The consolidation has started and initiated a process of the institutionalization of the Russian diaspora. The period of Vladimir Putin's presidency is clearly indicated here, when the interest in authority of the Russian diaspora coincided with an increase of Russian social activism on a global scale. In contrast to Boris Yeltsin, who inefficiently tried to integrate the Russian diaspora, his successor Vladimir Putin actively supports Russian diaspora organizations to promote Russian cultures and values. It is why the subject of the article is international organizations of the Russian diaspora founded after 2000.

Doubtless institutions of the Russian diaspora are up and running, with the majority of them being national, while a few of them are international. The method of comparison allowed for the researching of the process of their foundation, membership, activity, relationship to (dependence on) the Russian Federation, as well as the international role in protecting the rights of Russian minorities. Data bases on the organizations' statutes and statements provided the source material for the analysis.

Key words: Russian diaspora, international organizations, the Russian Federation

Wstęp

Organizacje rosyjskiej diaspory na świecie mają długą tradycję. Pierwsze z nich miały charakter narodowy, powstały w I połowie XX w. we Francji i USA i zajmowały się głównie działalnością charytatywną. Rosyjskie Stowarzyszenie Szlacheckie, działające w USA od 1933 r. wspierało emigrantów, którzy znaleźli się poza granicami kraju po Rewolucji Październikowej lub w wyniku I wojny światowej (The Russian Nobility Association 2016). Następnie obserwujemy wzrost

* Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, ul. Niecała 5, 20-080 Lublin, e-mail: kuczynska.a@gmail.com

liczby i dywersyfikację pod względem charakteru (tworzono organizacje międzynarodowe), problematyki, celów i metod działania instytucji, a źródeł ich zróżnicowania możemy poszukiwać w zmieniającym się środowisku międzynarodowym. W latach 60. XX w. na charakter organizacji wpływały procesy pokojowego rozstrzygnięcia sporów, czego następstwem było powstanie m.in. Sowieckiej Fundacji Pokoju, do której powstania przyczynił się ruch przeciwko broni atomowej (The Soviet Peace Foundation 2016)¹. Powstawały również organizacje zajmujące się szczegółową problematyką, czego przykładem było Międzynarodowe Stowarzyszenie Nauczycieli Języka Rosyjskiego i Literatury, utworzone w Paryżu w 1967 r. Jego celem była nauka języka i promocja kultury rosyjskiej, a także opracowywanie optymalnych metod kształcenia oraz współpraca naukowców i nauczycieli w tym zakresie. I konferencja tej organizacji odbyła się w Moskwie w 1969 r. (MSNJRiL 2016). Podobne cele stawiała sobie Międzynarodowa Fundacja na rzecz Literatury i Kultury Słowiańskiej, powołana w 1986 r. Jej zadania koncentrowały się na ochronie i popularyzacji dziedzictwa, tradycji i kultury. Aktywnie wspierała także ideę pomników bohaterów Rosji (MFLiKS 2016).

Zagadnienie rodaków poza granicami państwa znalazło zainteresowanie władzy dopiero w latach 80. XX w. Było związane z tzw. rosyjską kartą i stanowiło próbę zapobiegania dezintegracji Związku Radzieckiego. Jego rozpad był tym wydarzeniem, które stało się przyczyną poszukiwania nowej tożsamości i konsolidacji *Русского мира* („świata rosyjskiego”) oraz zintensyfikowało proces instytucjonalizacji rosyjskiej diaspory. Już w 1992 r. z inicjatywy prezydenta Tatarstanu odbył się pierwszy Ogólnoświatowy Kongres Tatarów, na którym powołano organizację o tej samej nazwie. W spotkaniu uczestniczyli delegaci z republik Rosji, WNP oraz innych państw. Obecnie swoją działalność prowadzi głównie na terenie Rosji oraz współpracując ze społecznością tatarską z całego świata (OKT 2016). Jednak dla Borysa Jelcyna, w początkowym okresie sprawowania przez niego urzędu, kwestia rodaków była sprawą drugorzędną. Działania w sferze ochrony rodaków ograniczały się w tym czasie do podpisywania umów dwustronnych między Rosją a państwem przebywania rodaków, zawierających gwarancje ich praw i wolności. Jednym z pierwszych dokumentów w całości poświęconych rodakom za granicą był dekret z 1994 r. (Указ Президента РФ 1994), w którym państwo deklarowało ochronę *соотечественником* (rodakom) na mocy umów międzynarodowych i porozumień dwustron-

¹ Po upadku Związku Radzieckiego nazwę zamieniono na Russian Peace Foundation. W 2003 r. organizację przekształcono w International Public Foundation Russian Peace Foundation.

nych, oraz środki wsparcia dla diaspory. Rosja gwarantowała im pomoc w powrocie do ojczyzny i nabycie obywatelstwa, sprzyjanie ich integracji w państwach przebywania oraz ochronę tożsamości narodowej. Cele te miały być realizowane środkami prawno-politycznymi, informacyjnymi, dyplomatycznymi, ekonomicznymi i kulturalnymi. W 1995 r. utworzono też Radę Rodaków przy Dumie Państwowej (Horska 2009: 119–121).

Rozpatrując proces powstawania międzynarodowych organizacji rosyjskiej diaspory, wyraźnie zaznacza się okres prezydentury Władimira Putina; w tym czasie zainteresowanie władzy problematyką *coo-мечественников* zbiegło się ze wzrostem aktywizacji środowisk rosyjskiej diaspory na świecie. W przeciwieństwie do Jelcyna Putin dostrzegał istotę problematyki rosyjskiej diaspory w kontekście procesu integracji państwa w środowisku międzynarodowym. Zaangażowanie dotyczyło zarówno władz na poziomie federalnym, jak i lokalnym. Wymiernym skutkiem inicjatyw miał być intelektualny, ekonomiczny i finansowy rozwój Rosji, dla której współpraca polityczna, prawna, naukowa, artystyczna oraz napływ inwestorów były okazją do wzrostu gospodarczego i promocji pozytywnego wizerunku na świecie.

Ujęte w opracowaniu organizacje międzynarodowe zrzeszają podmioty utworzone dla realizacji wspólnego celu, który ma charakter międzynarodowy lub realizowany jest poprzez działalność międzynarodową. Ich członkami są osoby fizyczne i/lub osoby prawne i/lub związki tych osób, posiadające obywatelstwo lub siedziby w przynajmniej trzech państwach (Czubik, Kuźniak 2002: 3–5). Swoim zasięgiem obejmują państwa różnych regionów i kontynentów. W analizie znalazły się organizacje narodowe zorientowane międzynarodowo – według podziału *Yearbook of International Organizations* (2016), które są organizacjami typu INGO (*International non-governmental organizations*), chociaż ich niezależność wobec państwa pozostaje dyskusyjna.

Diasporę traktuję jako rozproszonych członków narodu, którzy pragną utrzymywać więzi (polityczne, społeczne, emocjonalne) z Ojczyzną. W przypadku diaspory rosyjskiej jej powstanie nie zawsze było związane z procesem migracji, ale także zmianą granic, które kształtowały ich tożsamość i potrzebę kontaktu (Brubaker 2005). Niewątpliwie rosyjska diaspora prężnie działa poza granicami Rosji, jednak przeważająca większość organizacji diaspory to instytucje o zasięgu krajowym (organizacje narodowe). Nieliczne są organizacje międzynarodowe² (IP WNP CHГ 2016). To one zostały objęte przedmiotem opracowania. Próba ich charakterystyki i działalności pozwoli na weryfikację następujących

² Instytut Państw WNP wskazuje 751 narodowych i 10 międzynarodowych organizacji rosyjskiej diaspory.

hipotez: 1) działalność większości rozpatrywanych organizacji skierowana jest na promocję wartości, kultury i języka rosyjskiego; 2) rząd rosyjski aktywnie wspiera działalność organizacji diaspory, gdyż są one elementem polityki integracji społeczności rosyjskiej wokół idei *Русского мира*; 3) międzynarodowe organizacje rosyjskiej diaspory są quasi-niezależne, a władze Rosji mają wpływ na ich działalność. Dlatego są okazją do perswazji politycznej i rozpowszechniania własnej wizji świata; 4) międzynarodowe organizacje rosyjskiej diaspory są nie tylko platformą współpracy członków różnych organizacji rosyjskich, ale także sposobem ich komunikacji ze światem nierosyjskim.

Przyjęta metodyka badań porównawczych pozwoliła na wskazanie procesu ich powstawania, członkostwa, sposobu funkcjonowania, związku (zależności) z Federacją Rosyjską, a także ich efektywności i roli międzynarodowej w ochronie praw rosyjskich mniejszości narodowych. Do analizy wykorzystano głównie materiały źródłowe (statuty, raporty, sprawozdania z działalności) znajdujące się na stronach internetowych organizacji, gdyż zagadnienie to nie znalazło jak dotąd większego opracowania.

1. Międzynarodowa Rada Rosyjskiej Diaspory

Spośród organizacji mniejszości rosyjskiej o zasięgu międzynarodowym najbardziej znana jest Międzynarodowa Rada Rosyjskiej Diaspory (MRRD) [*Международный совет российских соотечественников (МСРС)*]. To instytucja łącząca organizacje rosyjskiej diaspory, reprezentujące 52 państwa z całego świata. Obecnie należy do niej 137 podmiotów. Powstanie organizacji należy łączyć z I Ogólnoswiatowym Kongresem Rosyjskiej Diaspory, który miał miejsce w Moskwie w dniach 11–12 października 2001 r. Uczestniczący w tym wydarzeniu prezydent Władimir Putin zwrócił uwagę na rozprzestrzenienie się diaspory i słabość organizacyjną oraz wyraził nadzieję na jej konsolidację i wzmocnienie więzi z Ojczyzną (Выступление Президента 2001). Goście pozytywnie odnieśli się do propozycji prezydenta konsolidacji środowiska rosyjskich *соотечественников* i wyłonili spośród siebie grupę inicjatywną, reprezentującą 17 państw, której celem było opracowanie celów i zadań przyszłej instytucji. Prace te zaowocowały spotkaniem 2 października 2002 r., na którym uroczysto ogłoszono utworzenie nowej międzynarodowej organizacji. Kilka dni później, 10 października, MRRD została oficjalnie zarejestrowana w Ministerstwie Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej (MRRD 2015).

Od początku swej działalności MRRD angażowała się w organizację konferencji, forum, seminariów, festiwali, spotkań społeczności rosyjskiej

poza granicami Federacji. Na przykład w 2003 r. była współorganizatorem międzynarodowego forum „Diaspora za granicą – potencjał intelektualny Rosji” (*Зарубежная диаспора – интеллектуальный потенциал России*), który odbył się w 2003 r. w Moskwie i gościł ponad 250 przedstawicieli z 58 państw. Doceniając zasługi działaczy społecznych rosyjskiej diaspory, przyznawała nagrodę „Razem z Rosją” (*Вместе с Россией*), którą w 2003 r. otrzymał redaktor wydawnictwa „Petit” i gazety „Godzina” Aleksiej Szejnin (Łotwa), a ponadto profesor fizyki Roald Sagdyeyew (USA), znawca i kolekcjoner sztuki teatralno-dekoracyjnej XX w. Nikita Łobanow-Rostowski (Wielka Brytania) oraz pisarz Naum Korżawin (USA). Wśród laureatów nagrody „Rodak roku” (*Соотечественник года*) znalazła się Tatjana Żdanoka, pełniąca funkcję członka Prezydium i członka Zarządu MRRD. Wyrazem wysokiej oceny jej działalności ze strony władz państwowych było wręczenie jej „Orderu Przyjaźni” (Указ Президента 2009). W 2010 r. „Medalem Puszkina” została odznaczona członek Zarządu i dyrektor Centrum Edukacji „Rutenia” Olga G. Gorszkowa z Łotwy (MRRD 2015).

W dniach 24–25 października 2006 r. w Petersburgu odbył się II Kongres Rosyjskiej Diaspory, któremu przewodniczył Putin. Zgromadził niemal 600 przedstawicieli z niemal 80 państw z całego świata. W centrum zainteresowania Kongresu znalazły się inicjatywy prezydenta dotyczące wsparcia, a zwłaszcza pomocy w powrocie do Rosji. Kolejny Kongres zorganizowano w Moskwie w dniach 1–2 grudnia 2009 r. Wzięli w nim udział prezydent Dmitrij Miedwiediew, premier Władimir Putin, przedstawiciel Dumy Państwowej Borys W. Gryzłow, patriarcha moskiewski i całej Rusi Cyryl, prezydent Republiki Tatarstanu Mintimir Sz. Szajmijew, mer Moskwy Jurij M. Łużkow i inni. Na plan pierwszy wysunięto wyzwania związane z falsyfikacją historii, aktywizacją młodzieży oraz statusem obywatelstwa diaspory (Парламентский клуб 2015). IV Kongres obradował w dniach 26–27 października 2012 r. w Petersburgu. Uczestniczyło w nim ponad 530 przedstawicieli władz federalnych i regionalnych, działaczy społecznych i NGO z 94 państw. Członkowie Kongresu pracowali w czterech sekcjach problemowych: 1) wyzwania konsolidacji i wzmocnienia więzi rosyjskiej diaspory z Ojczyzną; 2) wyzwania ochrony tożsamości etnicznej diaspory; 3) współpraca diaspory z instytucjami społeczeństwa obywatelskiego w państwach zamieszkania oraz ochrona praw diaspory, a także 4) perspektywy realizacji „Państwowego programu dobrowolnego przesiedlenia rosyjskiej diaspory na terytorium Federacji Rosyjskiej”. V Kongres odbył się w listopadzie 2015 r. (О пятом Всемирном конгрессе 2015).

Do MRRD należą instytucje o charakterze regionalnym i narodowym, reprezentujące interesy różnych grup społecznych. Ich działalność

dotyczy sfery języka, historii, nauki, kultury, prawa, przedsiębiorczości, mediów, turystyki, sztuk pięknych, pomocy socjalnej, wychowania dzieci i młodzieży i innych. Najwięcej organizacji członkowskich reprezentuje Rosję, Ukrainę, USA, Niemcy, Norwegię i Francję. Państwa bałtyckie, biorąc pod uwagę znaczenie mniejszości rosyjskiej, powinny posiadać liczniejsze przedstawicielstwa. Uczestniczące w MRRD organizacje rosyjskie są jednak prężnie działającymi, czynnymi i liczącymi się instytucjami w państwach bałtyckich. Działacze z Litwy, Łotwy i Estonii w znaczący sposób przyczynili się do utworzenia MRRD i biorą udział w procesie decyzyjnym organizacji (MRRD 2015).

2. Światowa Rada Koordynacyjna Rosyjskiej Diaspory

Decyzją III Kongresu Rosyjskiej Diaspory utworzono Światową Radę Koordynacyjną Rosyjskiej Diaspory (ŚRKRD) [*Всемирный координационный совет российских соотечественников, проживающих за рубежом (BKC)*]. Instytucja ta jest organem przedstawicielskim rosyjskiej diaspory przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej, współpracującym z władzą na poziomie federalnym i regionalnym, kościołami i związkami wyznaniowymi oraz NGO w Rosji i za granicą (MSZ FR 2009)³. Jej celem jest konsolidacja i ochrona interesów rosyjskiej diaspory. W skład ŚRKRD wchodzi przedstawiciele największych i najbardziej aktywnych organizacji mniejszości rosyjskich, wybierani na regionalnych i krajowych konferencjach. Obecnie reprezentują 23 instytucje z całego świata, m.in. Elena Barman z Delijskiego stowarzyszenia rosyjskiej diaspory (Indie), Iwan Korda z Białoruskiej organizacji społecznej „Ruś”, Larysa Łutkowa-Tiurkan ze Stowarzyszenia kultury rosyjskiej w Ankarze (Turcja) oraz Igor Chaszyn z Domu języka i kultury rosyjskiej (Portugalia) (ŚRKRD 2015). Państwa bałtyckie również mają swych członków, są to: Rafael Muksinow ze Związku społeczności tatarskiej Litwy, Wiktor Gruszyn z Bałtyckiego centrum badań historycznych i społeczno-politycznych Łotwy oraz Andriej Krasnoglazow, dyrektor Talińskiego Instytutu Puszkina z Estonii (MRRD 2015).

³ Obok ŚRKRD sprawami diaspory zajmują się instytucje federalne, m.in.: rządowa komisja ds. rodaków za granicą, której przewodniczy minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow; Urząd Federalny ds. WNP, rodaków za granicą i międzynarodowej współpracy humanitarnej Rossostrudnichestwo (*Россотрудничество*), który działa na rzecz ochrony praw politycznych, społecznych, kulturowych, dostępu do edukacji i nauki języka rosyjskiego za granicą, wspiera organizacje społeczne i kulturalne (dyplomacja społeczna) oraz dba o pozytywny wizerunek państwa i rosyjskiej diaspory na świecie; Fundusz pomocy i ochrony praw rodaków za granicą.

Do ŚRKRD może należeć maksymalnie 25 (obecnie 23) członków, którzy wybierają spośród siebie 5-osobowe Biuro.

3. Międzynarodowe Stowarzyszenie Młodzieżowych Organizacji Rosyjskiej Diaspory

W 2004 r. MRRD wraz z merostwem Moskwy i Domem Moskiewskim współorganizowała I Forum Prezydium Młodzieżowych Organizacji Rosyjskiej Diaspory. Oprócz członków organizacji młodzieży w inicjatywie wzięli udział m.in. parlamentarzyści i przedstawiciele Rady Federacji, Ministerstwa Spraw Zagranicznych FR, a także Dumy Moskiewskiej oraz MRRD. Wśród zagadnień tematycznych znalazły się: tożsamość kulturowa, pamięć historyczna, język rosyjski i literatura, szkolnictwo, przedsiębiorczość, media i informacja, sport oraz ekologia. Efektem było utworzenie Międzynarodowego Stowarzyszenia Młodzieżowych Organizacji Rosyjskiej Diaspory (MSMORD) [*Международная Ассоциация молодежных организаций российских соотечественников* (МАМОПС)]. Instytucja ta została utworzona w celu konsolidacji i koordynacji działalności młodzieżowych organizacji społecznych diaspory, związanej z zapewnieniem ochrony i rozwoju tożsamości etnicznej oraz dziedzictwa kulturowego i duchowego narodu rosyjskiego⁴. Podejmowane działania związane są z ochroną praw obywatelskich, politycznych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i religijnych w państwach zamieszkania rosyjskiej młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem nauki języka rosyjskiego, tradycji i obyczajów. Organizacja zachęca młodzież do przyjazdu do Federacji, widząc w młodych wykształconych, aktywnych i przedsiębiorczych przedstawicielach diaspory intelektualny, finansowy i gospodarczy potencjał dla państwa (MSMORD 2015).

W statucie mowa jest o równości i wolności w dostępie do informacji i edukacji. Rosyjskie media nie tylko mają sprzyjać i umocnić więzi z rodakami w ojczyźnie, ale zwłaszcza przyczynić się do kształtowania „wspólnej, zintegrowanej rosyjskiej przestrzeni informacyjnej i kulturowej”. O ile podtrzymywanie kontaktów z Rosjanami z Federacji Rosyjskiej oraz ochrona i promocja języka i kultury nie budzą zastrzeżeń, o tyle „rosyjska przestrzeń informacyjna” może wzmacniać obawy o nierzetelność lub wręcz propagandową działalność i zależność wobec władz Federacji (MSMORD 2015).

⁴ Termin *российского народа* oznacza, że chodzi tu o naród w znaczeniu politycznym (obywatele państwa), a nie etnicznym.

Do organizacji należy 20 instytucji z 17 państw świata. Estonia, Rumunia i Kazachstan mają reprezentacje dwóch organizacji młodzieży, pozostałe państwa – po jednej.

4. Rosyjski Sojusz Europejski

Jednym z nielicznych przykładów regionalnej współpracy diaspory jest Rosyjski Sojusz Europejski (RSE) [ros. *Европейский русский альянс (ЕРА)*, ang. *EU Russian-speakers Alliance*], skupiający działaczy społecznych, dziennikarzy i polityków rosyjskiej diaspory reprezentującej państwa Unii Europejskiej⁵. Do jego powstania przyczyniła się deputowana Parlamentu Europejskiego, członek łotewskiej partii Za prawa człowieka w zjednoczonej Łotwie (PCTVL) Tatjana Ždanoka oraz przewodniczący Związku rosyjskiej diaspory Piotr P. Szeremetiew. Idea utworzenia organizacji społeczności rosyjskiej w Europie pojawiła się w 2004 r., kiedy to podczas konferencji przedstawiciele partii rosyjskich i rosyjskich NGO w Unii Europejskiej podjęli próby utworzenia Rosyjskiej Partii Europy. Ustalono jednak, że niski poziom działalności politycznej oraz rozbieżność wyborów politycznych rosyjskiej diaspory nie pozwala na urzeczywistnienie idei. W związku z tym 17 czerwca 2005 r. podjęto decyzję o powołaniu instytucji. W tym samym czasie cztery partie rosyjskiej mniejszości narodowej z Unii Europejskiej: Za prawa człowieka w zjednoczonej Łotwie, Związek Rosjan Litwy, Rosyjska Partia Estonii i Partia Ochrony Rusofonii Francji utworzyły Federację Rosyjskich Partii Europy. W 2007 r. w Strasburgu otworzono nowe biuro Sojuszu. Przedstawicielem została Ždanoka, a jej zastępcami – sekretarz przedstawicielstwa Patriarchatu Moskiewskiego przy europejskich organizacjach międzynarodowych – Antonij Ilin oraz poseł sejmu Łotwy – Mirosław Mitrofanow (RSE 2015).

W Rosyjskim Sojuszu Europejskim członkostwo ma charakter indywidualny (obecnie skupia 46 członków), w Federacji Rosyjskich Partii Europy – kolektywny. RSE jest inicjatywą utworzoną przez przedstawicieli mniejszości rosyjskiej, skierowaną do rosyjskiej diaspory (Rosjan etnicznych i osób rosyjskojęzycznych bez względu na pochodzenie i narodowość) mieszkającej na terytorium Unii Europejskiej i Europejskiego Obszaru Gospodarczego (UE oraz Norwegia, Islandia, Liechten-

⁵ Przykładem organizacji międzynarodowej działającej na obszarze państw byłego Związku Radzieckiego jest utworzony w 2002 r. Związek młodzieży państw WNP i diaspory (ZMP WNP 2002).

stein). Odbiorcami projektu są wszystkie kategorie osób: od obywateli UE, obywateli Federacji Rosyjskiej i WNP przebywających w UE i EOG do uchodźców i osób bez obywatelstwa (m.in. państwa bałtyckie).

5. Międzynarodowy Ruch Ochrony Praw Człowieka

Oprócz organizacji skupiających rosyjską diasporę istnieją także instytucje działające na rzecz mniejszości rosyjskiej (ich członkami może być również społeczność nierosyjska lub nierosyjskojęzyczna). Jedną z nich jest Międzynarodowy Ruch Ochrony Praw Człowieka „Świat bez nazizmu” (ŚbN) [*Международное правозащитное движение «Мир без нацизма»*]. Jak czytamy w statucie, inicjatywa utworzenia tej międzynarodowej organizacji wiązała się ze wzrostem liczby konfliktów etnicznych i sporów regionalnych, a także ograniczeniem wolności słowa. Dostrzegano zagrożenia nacjonalistycznych grup ekstremistycznych, fundamentalistów i zwolenników militarne rewizjonizmu. Jej początki można łączyć z szeregiem międzynarodowych konferencji, m.in. w dniach 15–17 grudnia 2009 r. w Berlinie oraz w dniach 14–15 marca 2010 r. w Rydze, w których brali udział przedstawiciele organizacji weteranów, a także młodzieżowych i regionalnych stowarzyszeń, w tym kilkudziesięciu z państw bałtyckich. Druga z uroczystości zorganizowana była w rocznicę przemarszu przez Rygę łotewskich oddziałów SS utworzonych na przełomie lutego i marca 1943 r. na Łotwie. Głównym osiągnięciem kolejnej konferencji, zorganizowanej w Kijowie 22 czerwca 2010 r., było powołanie Międzynarodowego Ruchu Ochrony Praw Człowieka. W wydarzeniu uczestniczyło 360 członków z 136 organizacji 28 państw⁶. Hasłem przewodnim stał się „Świat bez nazizmu”, który nawiązuje do „fałszywej oceny” wydarzeń II wojny światowej, heroizacji ideologii nazizmu oraz ograniczania praw i wolności mniejszości narodowych, kulturowych i religijnych (ŚbN 2015).

Wśród przyczyn powstania ŚbN wymienia się „zagrożenia wywołane pustką ideologiczną związaną z upadkiem Związku Radzieckiego”. W zasadzie to kolejny przykład działań skierowanych do przedstawicieli rosyjskich mniejszości narodowych, skrajnych ugrupowań lewicowych i komunistycznych, organizacji weteranów oraz zwolenników polityki Federacji Rosyjskiej, których celem jest deprimowanie myśli zachodniej poprzez unaocznianie negatywnych przykładów polityki liberalnej w Europie. Nie ma wątpliwości, że działalność motywowana wyobrażeniem

⁶ Polskę reprezentowali m.in. członkowie Ruchu Palikota Adam Kępiński i Piotr Ikonowicz oraz Beata Karoń z Komunistycznej Partii Polski.

Federacji Rosyjskiej o przeszłości, ma na celu przekonanie reszty świata do własnej wizji historii, w której odpowiedzialność za wybuch II wojny światowej ponosi jedynie III Rzesza, a Związek Radziecki niesłusznie oskarżany jest o kolaborację. Symboliczna jest zwłaszcza data powołania Ruchu – 22 czerwca, w terminologii rosyjskiej traktowana jako rocznica wybuchu Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. W ocenie członków organizacji istotą misji jest także zapobieganie nowemu zagrożeniu nazyfikacji, związanemu z działalnością sił nacjonalistycznych i faszystowskich w Europie Środkowo-Wschodniej, wspieranych przez rządy państw regionu. Przekonanie do „rosyjskiej interpretacji historii” jest jednym z podstawowych celów organizacji. Kolejnym, choć niewskazanim bezpośrednio, istotnym zadaniem jest zwrócenie uwagi społeczności międzynarodowej i instytucji, w tym Rady Europy i ONZ, na przejawy dyskryminacji mniejszości narodowych (ŚbN 2015). Państwa bałtyckie są tego ewidentnym przykładem. Wobec braku efektywnej polityki Litwy, Estonii, a zwłaszcza Łotwy w dziedzinie ochrony praw politycznych, kulturowych (językowych) i społecznych, przed Rosją stało poważne wyzwanie przeciwdziałania dyskryminacji politycznej oraz skutecznej polityki językowej (RT 2012). Międzynarodowy Ruch Ochrony Praw Człowieka stał się istotnym instrumentem argumentacji jako zarzut ideologii nazizmu i nacjonalistycznej wobec państw bałtyckich oraz na Ukrainie (Wilson 2015). „Świat bez nazizmu”, podobnie jak „wojna przeciwko terroryzmowi” w przypadku działań Federacji Rosyjskiej w Czeczenii, jest próbą przekonania opinii międzynarodowej o konieczności podejmowania radykalnych działań na rzecz ochrony bezpieczeństwa, stabilności i pokoju w Europie.

Obecnie do ŚbN należą 184 członków. Największą reprezentacją mogą pochwalić się USA, Ukraina i Rosja (analogicznie z członkostwem w MRRD). Wysoka liczba organizacji z państw bałtyckich wynika z głównego kierunku działań ŚbN, związanego z walką z dyskryminacją rosyjskiej mniejszości narodowej w tym regionie. Liczna diaspora rosyjska, zwłaszcza z Łotwy i Estonii, za pomocą różnych instrumentów stara się realizować swoje cele. Z powodu narodowej polityki państw bałtyckich ograniczającej prawa mniejszości narodowych działalność Rosjan w tych państwach jest silnie upolityczniona, a ich dążenia są związane ze zmianą polityki wobec mniejszości. Organizacje rosyjskich mniejszości narodowych w regionie mają skonkretyzowane żądania. Postulują nadanie praw obywatelskich i kulturowych nie-obywatelom, wśród których duży odsetek stanowi ludność rosyjskojęzyczna. W procesie demokratyzacji państw bałtyckich mniejszości otrzymały szeroki zakres możliwości instytucjonalnych na poziomie samorządowym i państwowym, a po 2004 r. – europejskim. Organizacje rosyjskiej mniej-

szości narodowej w państwach bałtyckich aktywnie uczestniczą także w inicjatywach międzynarodowych – są członkami organizacji i przedsięwzięć skupiających społeczność rosyjskojęzyczne z całego świata.

6. Międzynarodowa Federacja Pisarzy Rosyjskich

Powyższe instytucje mają charakter uniwersalny. Ze względu na ograniczony zakres tematyczny działania możemy wyróżnić Międzynarodową Federację Pisarzy Rosyjskich (MFPR) [ros. *Международная Федерация русскоязычных писателей (МФПИ)*, ang. *International Federation of Russian-speaking Writers*], powołaną w 2006 r. na Węgrzech w związku z ochroną i promocją języka rosyjskiego. Ma charakter forum konsolidacji *русскоязычного мира*: wymiany myśli, informacji i twórczych doświadczeń, służącego tworzeniu płaszczyzny porozumienia między diasporą rosyjskojęzyczną i związanymi z nią społecznościami na całym świecie, wzmacnianiu różnorodności kulturowej oraz popularyzacji literatury jako elementu światowego dziedzictwa (MFPR 2015).

MFPR łączy osoby indywidualne (pisarzy, poetów, prozaików, publicystów, wydawców, scenarzystów, dramaturgów, krytyków literackich, tłumaczy) i organizacje (na zasadzie stowarzyszenia) bez względu na ich przynależność etniczną i obywatelstwo. Ich cechą wspólną musi być rosyjskojęzyczność.

7. Ogólnoświatowy Narodowy Sobór Rosyjski

Wśród instytucji o charakterze religijnym warto zwrócić uwagę na Ogólnoświatowy Narodowy Sobór Rosyjski (ONSR) [ros. *Всемирный Русский Народный Собор (ВРНС)*, ang. *World Russian People's Council (WRPC)*]. Jego powstanie wiąże się z próbą konsolidacji Rosjan, którzy znaleźli się poza granicami państwa po upadku ZSRR. W tym trudnym okresie poszukiwania tożsamości w nowym środowisku Rosyjska Cerkiew Prawosławna wzięła na siebie odpowiedzialność opieki nad diasporą niezależnie od państwa zamieszkania i politycznych przekonań (ONSR 2015).

Wnioski

Zestawienie omawianych organizacji zawiera tabela 1. Niniejsza analiza pozwoliła sformułować wnioski dotyczące międzynarodowych organizacji rosyjskiej diaspory.

Tabela 1. Charakterystyka międzynarodowych organizacji mniejszości rosyjskich

Nazwa organizacji/ źródło	Zasięg	Cele	Metody działania	Członkostwo	Charakter
1	2	3	4	5	6
MRRD http://www.msrs.ru	międzynar.	konsolidacja diaspory na świecie, ochrona i promocja kultury, języka rosyjskiego; ochrona praw politycznych, społecznych i inne problemy diaspory rosyjskiej	kongresy, konferencje, seminaria, festiwale, nagrody	koloktywne	NGO, ogólnowiatowe stowarzyszenie organizacji
ŚRKRD http://vksrs.com	międzynar.	konsolidacja diaspory na świecie, ochrona i promocja kultury, języka rosyjskiego; ochrona praw politycznych, społecznych i inne problemy diaspory rosyjskiej	kongresy, konferencje, seminaria, festiwale, forum, komisje, nagrody, programy, fundusze	indywidualne	NGO, organ przedstawicielski Ogólnowiatowego Kongresu Rosyjskiej Diaspory
MSMORD http://www.mamors.ru	międzynar.	konsolidacja diaspory na świecie, ochrona i promocja kultury, języka rosyjskiego; ochrona praw politycznych, społecznych i inne problemy diaspory rosyjskiej	kongresy, konferencje, seminaria, festiwale, media rosyjskojęzyczne	koloktywne	NGO, międzynarodowy związek organizacji społecznych

1	2	3	4	5	6
RSE http://www.eursa.eu	międzynar., regionalna	konsolidacja diaspory w Europie, ochrona i promocja kultury, języka rosyjskiego; ochrona praw politycznych, społecznych i inne problemy diaspory rosyjskiej	konferencje, sympozja, publikacje, wydawnictwa, wystawy, wydarzenia kulturalne	indywidualne	NGO
ŚbN http://worldwithoutnazism.org	międzynar.	zapobieganie zagrożeniom nacjonalistycznym, denazyfikacja historii, ochrona mniejszości narodowych	współpraca z podmiotami państwowymi i niepaństwowymi, festiwale, konferencje, kongresy, masowe demonstracje, wydarzenia kulturalne, media	kolektywne	NGO
MFPR http://www.rulit.org	międzynar.	ochrona i promocja języka rosyjskiego oraz literatury jako światowego dziedzictwa	współpraca z innymi instytucjami, publikacje, festiwale, konferencje, nagrody, tłumaczenia, konserwacja zabytków literatury	indywidualne / kolektywne	NGO
ONSR http://vrns.ru/o_s_obore/	międzynar.	duchowe, społeczne i kulturowe odrodzenie Rosji i narodu, ochrona praw politycznych, społecznych i inne problemy diaspory rosyjskiej	kongresy, konferencje, spotkania, wydarzenia kulturalne, współpraca z innymi instytucjami	kolektywne/indywidualne	NGO

Źródło: opracowanie własne.

1) Większość z omówionych organizacji ma na celu konsolidację rosyjskiej diaspory, koordynację jej działalności, pomoc w ochronie tożsamości etnicznej, narodowej i religijnej oraz duchowego i kulturowego rozwoju rdzennych narodów Rosji. Mowa jest także o odrodzeniu i realizacji idei *Русского мира*, która wyraża potrzeby kontaktów z ojczyzną społeczności rosyjskojęzycznej, pragnącej zachować więzi etniczne, historyczne, kulturowe i duchowe z Rosją (Статья Министра иностранных дел России 2015). Kształtowanie wspólnej przestrzeni kulturowej, informacyjnej i edukacyjnej pozwala zabezpieczać interesy diaspory i wzmacniać jej międzynarodową pozycję. Nawiązywanie kontaktów między organizacjami sprzyja nowym więzom kulturowym, gospodarczym, społecznym i intelektualnym nie tylko pomiędzy rodakami za granicą, ale także z historyczną ojczyzną. Organizacje wydają publikacje na temat mniejszości rosyjskojęzycznej w Europie i na świecie, regularnie organizują kongresy, konferencje, sympozja, festiwale, wystawy tematyczne poświęcone jej problemom. Ponadto zajmują się opracowaniem metod nauki, wymianą informacji i doświadczeń, koordynacją mediów, publikacją i wydawnictwem. RSE, wraz z Rosyjską Cerkwią Prawosławną i ŚRKRD, jest inicjatorką wydarzenia pod nazwą Europejski Sobór Rosyjski (ros. *Европейский русский собор*). Ponadto koordynuje internetowe profile społecznościowe, przygotowuje materiały, sprawozdania, analizy na temat rosyjskiej diaspory oraz rosyjskiej kultury w Europie. Stale współpracuje z Cerkwią prawosławną i innymi tradycyjnymi wspólnotami religijnymi.

2) Wobec niepowodzeń integracji *Русского мира* prowadzonej przez prezydenta Borysa Jelcyna jego następcę – Władimir Putin podjął aktywne działania na rzecz promocji wartości i kultury rosyjskiej na świecie. Prezydent istotnie wpływał na działalność organizacji, stymulował i wspierał nowe inicjatywy, widząc w diasporze rosyjskiej potencjał odbudowy potęgi Rosji na świecie. W pierwszych latach jego prezydentury organizacje podejmowały próby diagnozy problemów rosyjskiej diaspory, udzielając pomocy politycznej, prawnej i gospodarczej oraz oferowały wsparcie w powrocie do Rosji (Государственная программа 2006). Programy rządowe nie przyniosły oczekiwanych rezultatów w tej kwestii, co oznaczało, że Rosjanie za granicą chcą podtrzymywać swoją tożsamość i mają potrzebę kontaktów z ojczyzną, ale nie decydują się na stałe zamieszkanie w Rosji. W kolejnych latach (przełom pierwszej i drugiej dekady XXI w.) podjęto nowe wyzwania. Aktywizacja diaspory oraz istotne problemy zdecydowały o powołaniu trwałej instytucji przedstawicielskiej przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych – Światowej Rady Koordynacyjnej Rosyjskiej Diaspory. Nie należy przy-

puszczać, że organ ten jest niezależny, co oznacza, że inicjatywy ŚRKRD podlegają wpływom polityki Rosji. Zwrócono również uwagę na upolitycznienie historii i prawa obywatelskie Rosjan za granicą. Problemy te najbardziej dotyczyły rosyjską diasporę w państwach bałtyckich, co legło u podstaw inicjatywy ŚbN.

3) Większość omawianych instytucji, choć są organizacjami pozarządowymi (NGO), przyznaje, że działa zgodnie z aktami normatywnymi i polityką Rosji, co wskazuje na ich znaczne upolitycznienie. Na przykład w Prezydium ONSR zasiadają politycy najwyższych szczebli, a sam Putin był gościem jednego z kongresu organizowanego przez Sobór (ONSR 2015). W politykę Federacji Rosyjskiej wpisuje się również działalność ŚbN, którego celem jest dewaluacja ideologii faszyzmu w państwach Europy Środkowo-Wschodniej oraz odrzucenie fałszywych oskarżeń o odpowiedzialność ZSRR za wybuch II wojny. Jak przyznaje James Kirchick, pseudoniezależne instytucje pomagają Rosji realizować własną politykę wobec innych państw. Są one jednym z instrumentów dezinformacji, propagandy i fałsyfikacji historii (Kirchick 2015). Jedynie autorzy projektu RSE wskazują, że jest ona niezależną od władzy Federacji Rosyjskiej i innych podmiotów instytucją, która realizuje własne cele. Gwarantują neutralną, przyjazną pozycję, przyznając jednak, że raczej preferuje indywidualne działania w związku z ochroną praw mniejszości rosyjskiej i promocją kultury rosyjskiej w Europie niż współpracę z władzami państw, innymi organizacjami lub podmiotami prywatnymi. Mimo to członkowie RSE zaangażowani są w działania na rzecz współpracy UE i Federacji Rosyjskiej oraz uczestniczą w inicjatywach wielostronnych (RSE 2015)⁷. Organizacje popularyzujące wartości i promujące pozytywny obraz Rosji mogą być traktowane jako element *soft power* (Laruelle 2015).

4) Międzynarodowe organizacje rosyjskiej diaspory są miejscem dialogu i współpracy instytucji i działaczy społecznych. Dzięki nim problemy diaspory zostały przeniesione z poziomu lokalnego/krajowego na poziom międzynarodowy. Organizacje stały się instrumentem komunikacji diaspory oraz informowania społeczności międzynarodowej o potrzebach (MRRD ma status stowarzyszenia ONZ przy Departamencie Informacji Publicznej oraz status konsultacyjny przy Radzie Ekonomiczno-Społecznej ONZ; ONSR ma swoje przedstawicielstwo przy ONZ oraz status konsultacyjny) (MRRD 2015; ONSR 2015). W ten sam

⁷ W 2014 r. Żdanoka była inicjatorką wystawy w Europarlamencie na temat wzrostu neonazizmu w państwach bałtyckich. Wystawa została jednak odwołana. Jak przyznał estoński eurodeputowany Tunne Kelam, komunistyczna przeszłość Żdanoki wpływa na jej nieoptywną wizję historii i wiąże ją z obecną polityką Federacji Rosyjskiej.

sposób Federacja Rosyjska uzyskała możliwość artykulacji swoich interesów w środowisku międzynarodowym i wpływania na procesy i zjawiska, dzięki głosowi swojej diaspory. Warto także zwrócić uwagę na istotne znaczenie przedstawicieli rosyjskiej mniejszości narodowej z państw bałtyckich, o którym świadczy zajmowanie przez nich wysokich funkcji w strukturach międzynarodowych organizacji rosyjskiej diaspory.

Według Davida Armstronga, Lorny Lloyd i Johna Redmonda tak rozumiane *global civil society* może być niezależnym partnerem w *global governance*, gdyż struktury pozarządowe i stowarzyszenia społeczne mają większą zdolność artykulacji potrzeb i dynamizmu w działaniu (Armstrong, Lloyd, Redmond 2004: 251–265). Przykładem tego rodzaju organizacji może być Rosyjski Sojusz Europejski, który skupia indywidualnych członków i reprezentuje najwyższy stopień niezależności od Federacji Rosyjskiej. Z drugiej strony większość państw posiada odpowiednie instrumenty umożliwiające utrzymanie wpływu lub ograniczenie autonomii i własnych aspiracji instytucji (Symonides 2003: 118-123), co w przypadku Federacji Rosyjskiej zdaje się w dużym stopniu ograniczać samodzielną działalność organizacji rosyjskiej diaspory.

Prognozy

Organizacje międzynarodowe rosyjskiej diaspory są istotnym instrumentem zabezpieczenia interesów diaspory. Mają również wpływ na kształtowanie postaw wobec Rosji poprzez promowanie patriotyzmu i miłości do ojczyzny, szacunku dla historii i tradycji, obyczajów i tolerancji. Dbają także o przyjazne relacje między narodami oraz zabiegają o dobrosąsiedzkie stosunki z państwami, w których przebywa rosyjska diaspora. Wpisują się w międzynarodowy trend neoliberalnego etosu budowy *world community* i *world society* – społeczności połączonej więziami i wspólnymi wartościami, których działania koncentrują się na humanitaryzacji stosunków międzynarodowych, ochronie praw człowieka oraz na strefie polityki społecznej, językowej i kulturalnej (*Organizacje* 2009: 22–23). Dlatego przewiduję dalszy ich rozwój zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Nie jest prawdą, jak piszą Tatyana Kiilo, Yelena Vladimirova (Kiilo, Vladimirova 2011: 180), że bezpośredni udział i zaangażowanie diaspory w organizacjach międzynarodowych z roku na rok się zmniejsza. O ile liczba delegatów uległa nieznacznej zmianie (z 600 w 2006 r. do 530 w 2012 r.), to zanotowano znaczący wzrost państw biorących udział w Ogólnoświatowym Kon-

gresie Rosyjskiej Diaspory (z 47 w 2001 r. do 94 w 2012 r.)⁸. Termin „rosyjska diaspora” ulega poszerzeniu. Instytucje zaczynają łączyć nie tylko Rosjan etnicznych, osoby rosyjskojęzyczne, ale także nauczycieli, dziennikarzy, działaczy społecznych oraz sympatyków rosyjskiej kultury. Zakres działalności również ulegnie poszerzeniu. Fenomenem stają instytucje skupiające osoby rosyjskojęzyczne wokół zagadnień rozwoju przedsiębiorczości, nauki, techniki i innowacji (RuSciTech Forum 2016).

Wiele organizacji wpisuje się w politykę zagraniczną Rosji i pozostaje pod jej naciskiem. Zgodnie z podziałem Roberta O. Keohane, Josepha S. Nye i Stanley’ a Hoffmanna takie organizacje uznalibyśmy za instytucje będące potencjalnym źródłem wpływu państw i rządów, dla których instytucje te są potencjalnym instrumentem oddziaływania na społeczność międzynarodową (Keohane, Nye, Hoffmann 1993). Choć większość z nich deklaruje, że są nierządowymi niezależnymi organizacjami społecznymi, nie sądzę, aby współpraca z Federacją Rosyjską odbywała się na równoprawnych warunkach. Analizując cele i metody działania organizacji, zgodne z kierunkiem polityki Federacji, warto zastanowić się, czy niektóre z nich nie są rodzajem GONGO (ang. *government-owned* NGO) – organizacji należących do rządu, które pod osłoną społecznej organizacji, wspierane przez władzę państwową, manipulują historią i podsycają strach przed pseudozagrożeniem neonazizmu (Gereffi, Garcia-Johnson, Sasser 2001: 56-65). Przypuszczam, że trend ten będzie się utrzymywał, a Rosja będzie się starała wykorzystywać diasporę do własnych celów. Rosyjska dezinformacja, propaganda i manipulacja to typowe metody oddziaływania Rosji (Reire 2015), które mogą być źródłem zagrożenia nie tylko dla samych organizacji, ale także dla świata nierosyjskiego.

Bibliografia

- Armstrong D., Lloyd L., Redmond J., 2004, *International organization in world politics*, Palgrave Macmillan, New York.
- Brubaker R., 2005, *The 'diaspora' diaspora*, „Ethnic and Racial Studies” nr 28/1.
- Czubik P., Kuźniak B., 2002, *Organizacje międzynarodowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Gereffi G., Garcia-Johnson R., Sasser E., 2001, *The NGO-Industrial Complex*, „Foreign Policy”, nr 125. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/3183327>
- Государственная программа по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом от 22.06.2006 г. № 637.

⁸ Brak informacji na temat liczby delegatów na I Kongresie.

- Horska N., 2009, *Aktywność narodowa mniejszości rosyjskiej na Ukrainie (1991–2004)*, Toruń.
- IP WNP WNP 2016, *Институт стран СНГ*, <http://materik.ru> (11.01.2016).
- Keohane R.O., Nye J., Hoffmann S., 1993, *After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989–1991*, Cambridge.
- Kiilo T., Vladimirova Y., 2011, *Compatriots [w:] Russian Federation 2001. Short-term Prognosis*, red. Karmo Tüür, Tartu University Press, <http://www.ut.ee/ABVKeskus/sisu/prognosisid/2011/en/pdf/RF2011.pdf> (3.08.2015).
- Kirchick J., 2015, *Anti-Nazi Group Secretly Helping Kremlin Rebuild Russian Empire*, <http://www.thedailybeast.com/articles/2015/02/08/anti-nazi-group-secretly-helping-kremlin-rebuild-russian-empire.html> (13.06.2015).
- Laruelle M., 2015, *The 'Russian World'. Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*. Center on Global Interests.
- MFLIKS 2016, *Международный Фонд славянской письменности и культуры*, <http://www.slavfond.ru/index.php> (11.01.2016).
- MFPR 2015, *Международная Федерация русскоязычных писателей* <http://www.rulit.org/> (14.06.2015).
- MRRD 2015, *Международный совет российских соотечественников*, <http://www.msrs.ru/about> (2.08.2015).
- MSMORD 2015, *Международная ассоциация молодёжных организаций российских соотечественников*, <http://www.mamors.ru/> (22.10.2015).
- MSNJRiL 2016, *Международная ассоциация преподавателей русского языка и литературы* <http://ru.mapryal.org/> (11.01.2016).
- MSZ FR *Министерство иностранных дел Российской Федерации, 1-2.12.2009*, <http://www.mid.ru/ns-dgpch.nsf/a658d6341a624f7fc3257513004679f8/d9bfc5901340944cc3257689004a3637?OpenDocument> (5.07.2015).
- OKT 2016, *Всемирный конгресс татар*, <http://tatar-congress.org/ru/> (9.01.2016).
- ONSR 2015, *Всемирный Русский Народный Собор*, http://vrns.ru/o_sobore (7.07.2015).
- О пятом Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом, 6.11.2015*, http://www.mid.ru/activity/compatriots/forum/-/asset_publisher/QPhCKwsLtu5Z/content/id/1922876 (11.01.2016).
- Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, 2009, red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Парламентский клуб «Российский парламентарий»*, <http://www.parlament-club.ru/articles,18,special,1,776.htm> (15.06.2015).
- Reire G., 2015, *Euro-Atlantic Values and Russia's propaganda in the Euro-Atlantic Space*, „Yearbook of the Institute of East-Central Europe, European Neighbourhood Policy after the Arab Spring and Russia-Ukraine hybrid war”, nr 13/4.
- RSE 2015, *Европейский русский альянс, EU Russian-speakers Alliance* <http://www.eursa.eu/> (5.04.2015).
- RT 2016, *'Shame': Russia slams soft EU stance on Nazism*, <http://www.rt.com/politics/russia-nazi-foreign-ministry-eu-lavrov-301/> (14.08.2015).
- RuSciTech 2016, *Forum*, <http://ru-sci-tech.org/> (18.01.2016).
- Статья Министра иностранных дел России С.В.Лаврова «Русский мир на пути консолидации», опубликованная в «Российской газете» 2 ноября 2015 года*, http://www.mid.ru/activity/compatriots/forum/-/asset_publisher/QPhCKwsLtu5Z/content/id/1913344 (16.01.2016).

- Symonides J., 2003, *Wpływ globalizacji na miejsce i rolę państwa w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, red. E. Haliżak, J. Symonides, Bydgoszcz – Warszawa.
- ŚbN 2015, *Международное правозащитное движение «Мир без нацизма»*, <http://www.worldwithoutnazism.org/participants/> (14.06.2015).
- ŚRKRD 2015, *Всемирный координационный совет российских соотечественников, проживающих за рубежом*, http://vksrs.com/info/category/vsemirnyy_kongress/tags:iv_vsemirnyy_kongress (14.07.2015).
- The Russian Nobility Association 2016,, <http://russiannobility.org/en/> (12.01.2016).
- The Soviet Peace Foundation 2016, <http://www.peacefond.ru/en/> (10.01.2016).
- Указ Президента РФ от 11 августа 1994 г. N 1681 "Об Основных направлениях государственной политики Российской Федерации в отношении соотечественников, проживающих за рубежом.*
- Указ Президента Российской Федерации от 28.10.2009 г. № 1218 О награждении государственными наградами Российской Федерации иностранных граждан.*
- Wilson A., 2015, *What does Ukraine think*, European Council on Foreign Relations, http://www.ecfr.eu/page/-/WHAT_DOES_UKRAINE_THINK_pdf.pdf (13.01.2016).
- Выступление Президента России Владимира Путина на Первом Всемирном конгрессе российских соотечественников 2001*, <http://vksrs.com/info/2001/10/11/vystuplenie-prezidenta-rossii-vladimira-> (7.07.2015).
- Yearbook of International Organizations* 2016, <http://www.uia.org/yearbook> (12.01.2016).
- ZMP WNP 2016, *Союз молодежи стран СНГ и соотечественников зарубежья*, 17.12.2002, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1040073780> (15.01.2016).